

nemško obliko navajam tako, kot je navedena v gradivu vicedomskega urada in ne v tisti, kot smo jo navajeni iz novejšje dobe), Šmarje-Sap (St. Marein), Koprivnik (Nessel Thall), Gomji Grad (Oberburg), Zgornje Gorje (Oher Geriach), Vrhnika (Oberlaybach), Bloke (Oblack), Hrušica (Pierenhaum), Novo mesto (Rudolphswerth), Šentrupert (St. Ruprecht), Kočevska Reka (Rieg).

Dragocenost te knjige so konkordančno vsebinsko kazalo z dvojezičnimi imeni krajev (slovensko-nemško, str. 6-9) ter osebno in krajevno kazalo. Uredniškemu odboru (Vesna Gotovina, Vladimir Kološa, Olga Pivk in Drago Trpin) in Arhivu Republike Slovenije bi se rad ponovno zahvalil, da se je odločil, kljub navedenim pomanjkljivostim, izdati inventar do konca in nam na ta način omogočilo vpogled v enega izmed dragocenih fondov naše preteklosti.

France M. Dolinar

Vladimir Žumer, Valorizacija dokumentarnega gradiva za zgodovino, znanost in kulturo.
Založil in izdal Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1995, 241 strani

Sredi leta 1995 je v založbi Arhiva Republike Slovenije izšla publikacija z naslovom Valorizacija dokumentarnega gradiva za zgodovino, znanost in kulturo, ki predstavlja nekoliko skrajšano magistrsko delo Vladimira Žumra, ki ga je uspešno obranil 6. oktobra 1994. Kljub temu, daje v pričujoči publikaciji objavljena skrajšana verzija, le-ta še vedno obsega kar 241 gosto potiskanih knjižnih strani. To samo dokazuje dejstvo, da se je Vladimir Žumer zelo poglobljeno lotil enega temeljnih problemov arhivistične teorije, ki je po letu 1945 po celem svetu zaradi eksplozije pisne dokumentacije vedno bolj pereč.

Poleg uvoda ima Žumrova študija štiri nosilna poglavja in na koncu še zelo obširni in zato za vsakega arhivista izjemno pomembni del, ki se imenuje opombe, v katerem je zbrana vsa pomebnejša svetovna in slovenska literatura, ki se na kakršen koli način dotika valorizacije dokumentarnega gradiva.

V poglavju, ki nas na splošno uvaja v valorizacijo dokumentarnega gradiva in s tem v proces odbiranja arhivskega iz dokumentarnega gradiva, je navedena definicija tega temeljnega arhivističnega opravila, ki predstavlja "... najodgovornejše strokovno opravilo... arhivistike in arhivov, ko... ovrednotimo, ocenimo oz. določimo vrednost dokumentarnega gradiva glede na njegov trajni pomen za znanost in kulturo..." (str. 11). Kot splošne teoretične osnove so opredeljena načela,

kot njihova konkretizacija pa kriteriji valorizacije. Srečamo se s pojmi "negativna lista za odbiranje", po kateri se gradivo odbira po preteku rokov hranjenja, "čisa negativna lista za odbiranje", ki navaja dokumentarno gradivo, ki nima značaja arhivskega, to je zgodovinsko pomebnega gradiva, in "pozitivna lista za odbiranje", ki navaja oziroma določa arhivsko gradivo. Ta ohlika valorizacije in odbiranja se je med nekdanjimi jugoslovanskimi republikami najbolj uveljavila v Sloveniji (str. 150), zlasti po letu 1981, ko je bil sprejet Zakon o naravni in kulturni dediščini. Avtor ugotavlja, da je valorizacija dokumentarnega gradiva pogojena predvsem z njegovo masovnostjo in s tem povezanim pomanjkanjem prostora za njegovo hrambo, hkrati pa navrže še na prvi pogled paradoksalno misel, da je zanimanje znanosti za uporabo gradiva pogosto v obratnem sorazmerju s količino gradiva, kajti "... kolikor več gradiva je o neki zadevi, tem manjše je zanimanje za uporabo..." (str. 10). Avtor opozarja tudi na izjemno odgovorno in usodno arhivistovo poslanstvo v procesu valorizacije, ko z vrednotenjem gradiva dobesedno ustvarja zgodovino, saj se uničeno gradivo ne da več obnoviti. To dejstvo je zlasti zastrašujoče ob podatku, da v procesu valorizacije dokumentarnega gradiva značaj arhivskega gradiva pridobi v povprečju le od 5%-10% celotne mase sodobne pisne dokumentacije. Na tej točki arhivističnega strokovnega dela so lahko usodno nevarna politična in ideološka načela in kriteriji valorizacije dokumentarnega gradiva. Zato je razumljivo, kot ugotavlja avtor, da so pogoji za kvalitetno opravljeno valorizacijo arhivistovo dobro poznavanje zgodovinskega razvoja ustvarjalcev dokumentarnega gradiva (poznavanje t.i. struktur institucij), njihove organizacije in sistemov poslovanja s spisi in s tem povezanih vrst dokumentarnega in arhivskega gradiva pri ustvarjalcih.

Tretje poglavje Žumrove študije je namenjeno kritičnemu prikazu procesov valorizacije ter načelom in kriterijem odhiranja arhivskega gradiva, nastalega po letu 1945 v Sloveniji in drugih delih v začetku devetdesetih let razpadle Jugoslavije. V petdesetih letih sta se uveljavili v svetu in v Sloveniji dve temeljni in relativno enostavni načeli valorizacije: načelo vsebine dokumentov in načelo časa nastanka dokumentov. Po tem načelu imajo vrednost za zgodovino vsi dokumenti, ki so nastali pred določenim datumom ali pa so nastali v obdobju izjemnih zgodovinskih dogajanj, kot so vojne, velike krize itd. Uveljavilo pa se je tudi načelo ohranitve določenega števila vzorcev posameznih vrst gradiva. Kmalu se je pridružilo še načelo kraja nastanka gradiva, ki so ga teoretiki utemeljevali z dejstvom slabe ohranjenosti fondov in neurejenostjo gradiva v nekaterih delih tedanje države po končani 2. svetovni vojni. V šestdesetih in sedemdesetih letih pa se je pridružilo še načelo specifičnosti socialističnega samoupravljanja. Vse bolj se je začelo uveljavljati načelo pomena ustvarjalca dokumentarnega gradiva v družbenoekonomskem in političnem življenju države.

Za vrednotenje gradiva tedanjega časa je poučno prebrati po tedanji literaturi povzeti zapis v publikaciji od strani 27 do 31, kjer je zapisano, kaj se lahko in česa se ne sme izločiti oziroma uničiti. V nadaljevanju Žumrova študija oh navajanju zakonskih določil od leta 1952 dalje analizira sezname za odhiranje arhivskega gradiva na tedanjem jugoslovanskem prostoru. Srečamo pa se še z novimi načeli in kriteriji valorizacije, čestokrat z nejasno poudarjeno razliko med splošnimi načeli in konkretnimi kriteriji, na kar nas avtor opozarja že v drugem poglavju, ko zapiše, da strokovna literatura zelo pogosto meša načela in kriterije valorizacije (str. 15). Skozi analizo razmeroma številnih zveznih jugoslovanskih, republiških in zlasti slovenskih arhivskih zborovanj in posvetovanj na temo valorizacije in odbiranja arhivskega iz dokumentarnega gradiva nas avtor seznanja s širjenjem teoretični spoznanj slovenske arhivistične znanosti, ki se konkretizirajo v tipskih pisnih navodilih za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva, ki jih je potrebno za potrebe vsakodnevnega odbiranja sproti specificirati glede na značaj ustvarjalca arhivskega gradiva, kar navsezadnje zahteva tudi slovenska arhivska zakonodaja. Tretje poglavje Žumrove študije se končuje z načeli in kriteriji za določitev družbenih pravnih oseb in društev, katerih arhivsko gradivo morajo prevzemati pristojni arhivi.

Četrto poglavje knjige, ki nosi naslov Valorizacija dokumentarnega gradiva in odbiranje arhivskega gradiva v Sloveniji po področjih dejavnosti in po nekaterih vrstah gradiva od konca sedemdesetih let dalje bi moralo postati večkratno obvezno branje vseh arhivistov. Tu so predstavljena načela in kriteriji za izdelavo konkretnih navodil za odbiranje arhivskega iz dokumentarnega gradiva pri ustvarjalcih s področja uprave, nekdanjih samoupravnih interesnih skupnosti, službe družbenega knjigovodstva, krajevnih skupnosti, pravosodja, gospodarstva, šolstva, zdravstva in kulture, nekdanjih družbenopolitičnih organizacij, društev, družin in posameznikov. Glede na vrsto gradiva pa je podrobneje ohdelana valorizacija tehnične dokumentacije, avdiovizualnega gradiva, kot so fotografije, filmi in gradivo RTV ter vrednotenje računalniških nosilcev informacij. Mislim, da je potrebno pritrđiti avtorjevemu mnenju na koncu tega poglavja, ko ugotavlja, da imamo v Sloveniji dobro raziskane in teoretično utemeljene osnove valorizacije, ki pa so "... v arhivski praksi zelo slabo ali pa pogosto sploh neuporabljene..." (str. 150). To dejstvo naravnost zahteva, da vsi arhivisti preučijo posamezne dele tega četrtega poglavja, ki skupaj z opombami temeljito prikaže praktične rešitve valorizacije dokumentarnega gradiva.

Zadnje, peto poglavje Žumrove knjige je namenjeno opredelitvi in klasifikaciji načel in kriterijev valorizacije dokumentarnega gradiva. Avtor upravičeno opozarja, "... da absolutnih kriterijev..." (verjetno pa pri tem misli tudi na načela), "... ki bi veljali v vseh primerih, ... ni...", vedno "...je potrebno kriterije ob

analizi gradiva uporabljati... z opreznostjo in zdravim razumom... v skladu z Aristotelovim pregovorom: V vsem bodi zmeren in v ničemer ne pretiravaj..." (str. 155). V tem poglavju sistematično obdela že v prejšnjih poglavjih navedena načela in kriterije vrednotenja gradiva in doda še nekaj novih. Menim, da je med obravnavanimi načeli in kriteriji potrebno poudariti zlasti načelo, ki ga avtor poimenuje načelo potreb zgodovinopisja, znanosti in kulture, od katerega smo si v arhivih obetali veliko koristi, pa smo se na žalost uštel, saj kot navaja avtor, "... z gotovostjo lahko trdimo, da nobena znanost danes še ni sposobna zanesljivo definirati svojih bodočih raziskovalnih tem in potreb po virih za ta raziskovanja..." (str. 160). Pri konkretizaciji oziroma izvedbi tega valorizacijskega načela pa nam v praksi gotovo lahko veliko pomaga poznavanje že opravljenih raziskav na osnovi arhivskega gradiva ter najpogosteje uporabljenih vrst arhivskega gradiva za raziskave in planiranih večjih znanstveno-raziskovalnih projektov, katerih osnova so arhivski zgodovinski viri. Opozoriti velja še na načelo vsebine dokumentarnega gradiva, po katerem je avtor ob upoštevanju svetovne arhivistične literature aplikacijsko razdelil pri poslovanju nastalo dokumentacijo na dokumentarno gradivo z dokazno vrednostjo oziroma na splošno, osnovno, generalno gradivo, ki ustreza slovenskemu pojmu stvarne zadeve in ima kot tako značaj arhivskega, to je za znanost in kulturo pomembnega gradiva. Drugi del po načelu vsebine dokumentarnega gradiva pa svetovna literatura opredeljuje kot dokumentarno gradivo z informativno vrednostjo, ki ustreza slovenskemu pojmu osebne zadeve, med katerimi so za znanost najpomembnejši t.i. ekstenzivni dokumenti, v katerih so zbrani zelo obsežni podatki o osebah, stvareh in dogodkih.

V sklepnem delu Žumrove knjige so podrobneje ohdelana še načela in kriteriji časa nastanka gradiva, kraja in ohmočja, na katerega se gradivo nanaša, pomena ustvarjalca gradiva, pomena avtorja gradiva, ki je lahko fizična ali pravna oseba, izvirnosti gradiva in podatkov, ohranjenosti in obsega gradiva ter načelo notranje in zunanje značilnosti gradiva.

Na koncu naj ponovno še enkrat poudarim, da publikacija mag. Vladimirja Žumra predstavlja temeljit pregled svetovne in domače teorije valorizacije dokumentarnega gradiva kot temeljnega arhivističnega problema z navedbo zelo obsežne literature in jo je zato potrebno močno priporočati vsem arhivistom v poglobljeno študijozno branje.

Janez Kopač